

Etapy rozwoju mowy dziecka

Wiedza o okresach i kolejności pojawiania się odpowiednich głosek stanowi punkt odniesienia podczas planowania pracy dotyczącej wspomagania rozwoju mowy. Bez fachowej wiedzy trudno jest pomóc dziecku w rozwoju mowy, co więcej – można mu zaszkodzić brakiem kompetencji. Dlatego podstawowa wiedza z tego zakresu jest potrzebna każdemu nauczycielowi.

Według L. Kaczmarka (1953) w rozwoju mowy wyodrębnia się cztery okresy (wiek dziecka ramowo podany w nawiasie):

- okres melodii (0-1)
- okres wyrazu (1-2)
- okres zdania (2-3)
- okres swoistej mowy dziecięcej (3-7)

W poszczególnych latach rozwój mowy wygląda następująco:

Okres melodii (0 – 1) – okres ten rozpoczyna się z chwilą urodzenia dziecka do ukończenia przez nie pierwszego roku życia. Początkiem kontaktu jest krzyk i płacz. To forma porozumiewania się ze światem. To również trening narządów oddechowych. Z czasem niemowlę wydaje dźwięki połączone z mową ciała. Uczy się ich o opiekunów. Między drugim a trzecim miesiącem życia pojawia się głużenie. Są to dźwięki podobne do samogłosek i spółgłosek. Choć nie są świadomie wymawiane, to ich artykułowanie ćwiczy narządy mowy: język, wargi, zuchwę i podniebienie miękkie. Około piątego - szóstego miesiąca życia rozpoczyna się gaworzenie. Teraz dziecko zaczyna świadomie powtarzać i naśladować dźwięki mowy. Przed ukończeniem pierwszego roku życia powinny pojawić się pierwsze słowa. Najczęściej są nimi: mama, tata, baba.

Okres wyrazu (1 – 2) – słowa wymawiane przed pierwszym rokiem życia nie są kojarzone z przedmiotem. Tata to każdy mężczyzna, a mama to niekoniecznie rodzicielka. W drugim etapie dzięki wielokrotnemu powtarzaniu połączonemu z odszukiwaniem osób czy przedmiotów dziecko już się nie myli. Potrafi też wymawiać samogłoski ustne i najłatwiejsze spółgłoski, wypowiada tylko pierwszą lub ostatnią jego sylabę. Trudniejsze dźwięki zastępuje tymi, które potrafi wypowiedzieć, stąd jego wypowiedzi brzmią zabawnie. Około półtoraroczne dziecko wypowiada do 50 wyrazów. Po skończeniu dwóch lat jego słownik zawiera około 400 słów. Pojedyncze wyrazy wzbogacone gestami zastępują całe zdania.

Pojawiają się pierwsze wyrazy: *mama, tata, baba* itp. Dziecko wymawia samogłoski *a, o, u, i, y, e* oraz spółgłoski *p, b, m, t, d, n, ś*, czasem *ć*. Pozostałe spółgłoski zastępuje innymi, o zbliżonym miejscu artykulacji. Upraszcza grupy spółgłoskowe. Charakterystyczne jest wymawianie tylko pierwszej sylaby lub końcówki wyrazu.

Okres zdania (2 – 3)

Pojawiają się proste zdania, dziecko wymawia wszystkie samogłoski, również *ę, ą*. Czasami może zamieniać samogłoski w mowie. Obok spółgłosek *p, b, m* pojawiają się zmiękczenia *pi, bi, mi* oraz *w, f, wi, fi, ś, ź, ć, dź, ń, li, k, g, ch, ki, gi, chi, j, ł*. Pod koniec tego okresu mogą się też pojawić głoski *s, z, c, dz*, a nawet *sz, ż, cz, dż*. Wymienione głoski nie zawsze są pełnowartościowe, a czasem bywają zastępowane innymi, łatwiejszymi. Mowę dziecka

trzyletniego cechuje zmiękczenie głosek – *s, z, c, dz, sz, ż, cz, dż* są często wymawiane jak *ś, ź, ć, dź*. Głoska *r* może być pomijana lub zastępowana przez inną, na przykład *j* lub *l*. Zamiast głoski *f* występuje *ch* i odwrotnie. Grupy spółgłoskowe są uproszczone tak w nagłosie, jak i w śródgłosie, brak wyraźnych końcówek w wyrazach. Dziecko wie, jak dana głoska powinna brzmieć, ale nie umie jej jeszcze wypowiedzieć. W tym wieku może występować swoista mowa dziecięca: przestawki głoskowe, opuszczanie sylaby początkowej lub końcowej, zniekształcenie oraz tworzenie wyrazów ze skrzyżowania dwóch słów, nieprawidłowa odmiana.

Okres swoistej mowy dziecięcej (3 – 7)

Jest to okres który trwa najdłużej. Rozpoczyna się po ukończeniu trzech lat i trwa do momentu tzw. startu edukacyjnego. Wtedy mowa powinna być zrozumiałą nie tylko dla najbliższych ale i przypadkowych rozmówców. Dziecko zaczyna prowadzić rozmowy pełnymi zdaniami. Stosuje bogate słownictwo. Początkowo zdarza się przestawianie sylaby lub głosek, np. lokomotywa zamiast lokomotywa. Mogą pojawiać się słowa podobne do prawidłowych, bo łatwiej je wymówić, np. *bebek* zamiast *chlebek*. Często zdarzają się połączenia dwóch wyrazów w jeden, np. *pomastować*, czyli *posmarować masłem*. Między czwartym a piątym rokiem zaczyna się etap pytań. Pod koniec okresu dziecko powinno posługiwać się wszystkimi głoskami. Zdarza się, że tuż po ukończeniu trzeciego roku życia zaczyna używać najtrudniejszych głosek. Nie mówi już *stół*, lecz *stól*. Czasem zamiast *śiba* potrafi powiedzieć *szyba*. Ale nie dzieje się tak we wszystkich wyrazach. Z biegiem czasu porządkuje i prawidłowo stosuje wszystkie dźwięki mowy adekwatnie do ich występowania.

Kolejnym etapom rozwoju mowy towarzyszą pojawiające się w tym czasie głoski. Dokładny moment pojawiania się kolejnych samogłosek i spółgłosek jest trudny do jednoznacznego określenia, co wynika z odchyłeń rozwojowych u dzieci. U jednych dana głoska pojawia się wcześniej niż u innych i odwrotnie. Jeśli różnice nie przekraczają pół roku, mówimy o normie rozwojowej.

Proste zestawienie pojawiających się głosek:

4 rok życia

Utrwalają się takie głoski jak *s, z, c, dz*. Dziecko nie powinno już wymawiać ich jako *ś, ź, ć, dź*. Pojawia się głoska *r*, choć jej opóźnienie nie musi być jeszcze niepokojące. Opanowanie tej głoski to wielki sukces dla dziecka. Często w związku z tym jej nadużywa i mówi, na przykład *rarka* zamiast lalka, *mreko* zamiast mleko. Głoski *sz, ż, cz, dż* mogą być zamieniane na *s, z, c, dz* lub *ś, ź, ć, dź*. Mowa dziecka jest jeszcze niedoskonała. Wyrazy czasami są poskracane, głoski mogą być poprzestawiane, a grupy spółgłoskowe uproszczone.

5 rok życia

Mowa dziecka jest już zrozumiała. Utrwalane są głoski *sz, ż, cz, dż*. Dziecko potrafi je poprawnie powtórzyć, choć w mowie potocznej mogą być jeszcze wymawiane jako *s, z, c, dz*. Głoska *r* często pojawia się dopiero w tym okresie. Grupy spółgłoskowe mogą być nadal upraszczane.

Dziecko pięcioletnie powinno porozumiewać się z dorosłymi, choć jego mowa nie jest jeszcze w pełni ukształtowana.

6 rok życia

Mowa powinna być opanowana pod względem dźwiękowym. Półroczne opóźnienia przy pojawianiu się poszczególnych głosek są dopuszczalne, przy dłuższych należy zasięgnąć porady logopedy.

Nie wszystkie dzieci sześciolatnie mają opanowaną wymowę głosek *sz, ż, cz, dż, r*. Część z nich ma problemy z wymową grup spółgłoskowych w śródgłosie. Do klas pierwszych często przychodzą dzieci z dużymi brakami w wymawianiu głosek i budowaniu wypowiedzi. Okres przedszkolny i wczesnoszkolny to czas intensywnej pracy w kierunku rozwijania sprawności językowych u dzieci. Zadanie to należy przede wszystkim do rodziców, a także nauczycieli.